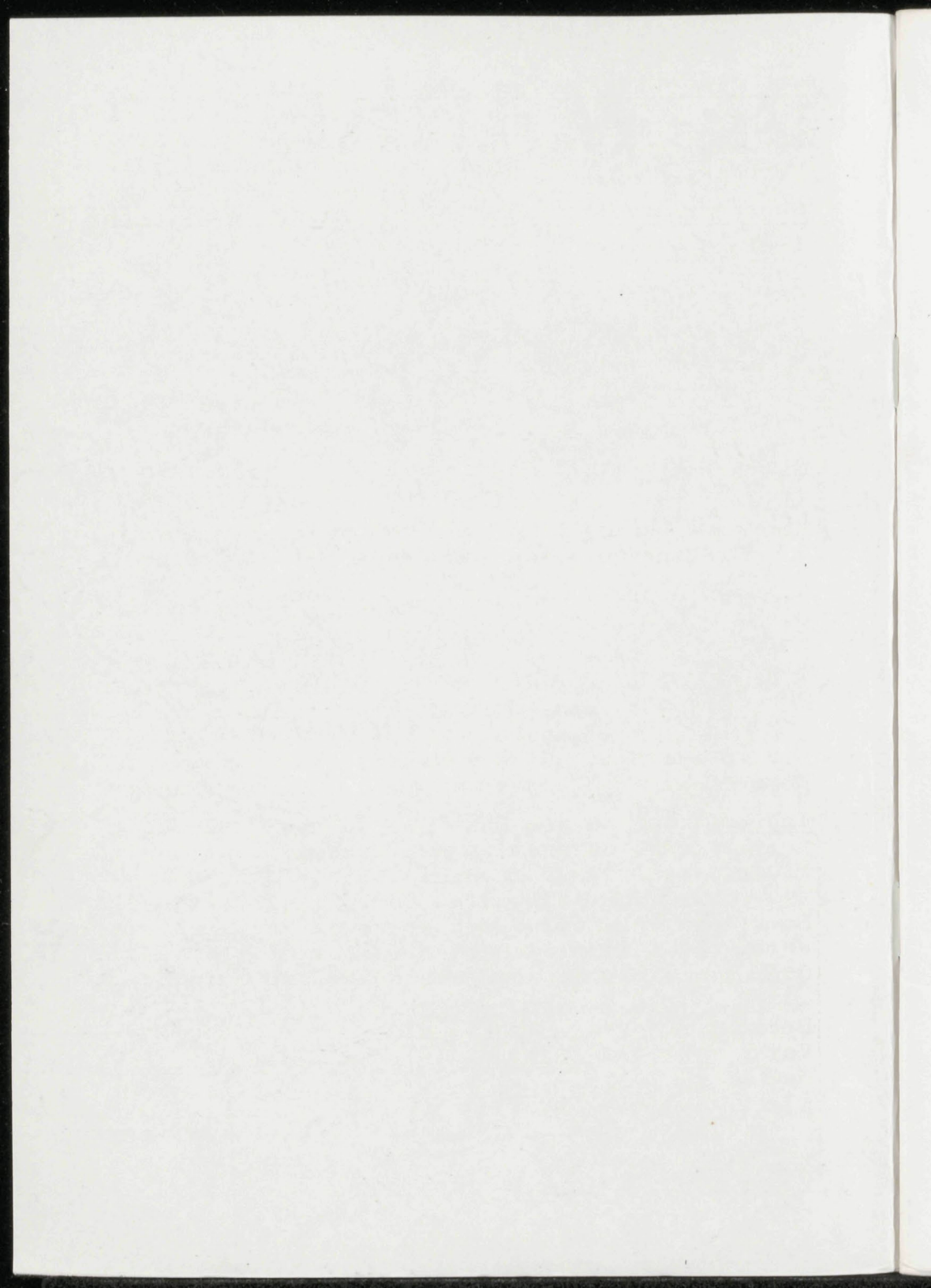

DE MARKE

DE MARKE, orgaan van de oudheidkundige
vereniging van de dorpen Beekbergen, Brummen,
Eerbeek, Hall, Klarenbeek en Loenen.

Secretariaat: Volmolenweg 4, Eerbeek.

Aankondiging.

De volgende verenigingsavond zal plaats
hebben op 15 december a.s., om 20.00 uur
in Huize Voorstonden.

Onderwerp: "Op zoek naar eigentijds klassieke
architectuur". (De wijze van res-
taureren, de relatie tot nieuwbouw
voorbeelden uit de eigen, lande-
lijke omgeving)

We zijn deze avond te gast bij architect
ir. E.J. Hoogenberk, bewoner van het door
hem gerestaureerde Voorstonden.

Zijn lezing zal hij toelichten met dia's.

Wanneer u deze lezing wilt bij wonen,
dient u het formulier in dit boekje -
ingevuld en voor 5 december - op te
sturen naar het secretariaat:

de heer B. Derksen,

Volmolenweg 4, 6961 VN Eerbeek.

N.B. U kunt, als lid, één introducé mee
nemen!

Inhoud van dit nummer:

Loenense markegronden, W. Klomp, pag. 2

Middenstandsonderwijs te Brummen, H. Phielix,
pag. 5

Boekbespreking, Kl. de Boer, pag. 10

Water op de beek houden, Kl. de Boer, pag. 12

Over de stichting van een school, Mart W.H.
de Weerd †, pag. 14

Beekbergens veemarkt, G.B. Wolters, pag. 35

Varkens, worst en hammen, G.B. Wolters, pg.37

Het Hungeling, Th. P.G. Boshoff, pag. 40

Klarenbeek, J. Th. Plante, pag. 42.

Nov. '81. 5e j a a r g a n g, nr 2.

LOENENSE MARKEGRONDEN

Het begrip "markegronden" zal iedere lezer van de Marke bekend zijn. De Markewet van 1886 regelde de opheffing van de marken en gaf bepalingen voor de verdeling van de gronden.

In Loenen was de wet de aanleiding tot een slepende kwestie. Eerst in de dertiger jaren vond men een oplossing voor het probleem: de afkoop van het genotsrecht.

Van de problemen vonden we stille "getuigen" in het gemeentearchief.

Enige inwoners van Loenen verzoeken restitutie van het geld, dat ze betaalden voor het weiden van hun vee in het Zilvense Broek.

De tekst van de brief:

"Aan Edel Achtbaren Heeren Raadsleden der gemeente Apeldoorn.

Ondergeteekenden, allen wonende te Zilven onder Loenen Gemeente Apeldorn, geven aan U Edel met den meest verschuldigden Eerbied te kennen en te weten dat in den jare 1896 de Koijen bestemt om te weiden op het Zilvsche Broek door den Herder of Koere zein aangenomen voor een weide- of herdersgeld van f 2,- per stuk. Zein deze Koijen echter door den Burgemeester der Gemeente Apeldorn belast met 50 cent per stuk makende eene som van vijf gulden.

Deeze vijf gulden sein door den ersten ondergeteekende, als belast met het invorderen der gelden, aan den heer P. Berends te Loenen, als Besturder door den Burgemeester aangewezen, ter hand gestelt sonder echter te weten tot welk doel dese gelden moesten streken.

Daar Ondergeteekende alle lasten en kosten betreffende het Zilvsche Broek steeds ten haren lasten hebben en daarom deze betaling ongerechtvaardigt achten, hebben betreffende Personen zich in Ocktober tot Burgemeester en Wetthouders gewend met verzoek om terugbetaling van voornoemde gelden te verkrijgen, is echter hierop

geen antwoord noch betaling ontvangen.
Aangezien dat bij verdeeling der Loenermark een gedeelte als particulier eigendom is toebedeeld aan de Gemeente Loenen, vermeenen ondergeteekende dat er geen termen bestaan om die op deze gronden grasende Koijen te kunnen belasten.

Derhalve wij ons wenden tot U Edel Raadsleeden om teruggave van diedoor ons betaalde vijf gulden, 't welk doende

Loenen 17 mei 1897.

J.G. Hebben	B. Tepperink
G.H. Brink twee Koijen	J. Harkens
K. Kruk	T. v.d. Spreng
D.J. Hulstein twee Koijen	avwezig."
A. Berends	

Zoals het vaak gaat bij het oplossen van moeilijke kwesties: er werd een commissie benoemd om de zaak te onderzoeken...

Die komt tenslotte met een rapport:

"Rapport der Raadscommissie over het adres van ingezetenen van Loenen betreffende in 1896 betaalde gelden voor het weiden van koeien in het Zilvensche Broek.

Naar aanleiding van het bij Uw besluit van 2 juni 1897 etc.....

In 1896 is voor het weiden van koeien in het Zilvensche Broek, uitmakende een gedeelte der gronden van de Loenermark, aan de gemeente ten behoeve der afdeeling Loenen toebedeeld, per koe betaald f2,50, waarvan f 2,- gekomen is ten bate van den koeherder en f0,50 door den Heer P. Berends aan den Burgemeester ter hand gesteld is, makende voor den tien koeien die aldaar geweid hebben een bedrag van f 5,-.

Onder de gemeente Brummen is een sloot of waterleiding gelegen, grenzende aan de gronden, door de Loenermark aan de gemeente toebedeeld, en daar die gronden afwateren op die waterleiding en de Loenermark er dus belang bij had,

dat die waterleiding behoorlijk werd schoon-
gehouden, droeg de Mark in de kosten van onder-
houd f2,50 in het jaar bij, welk bedrag na de
verdeeling is opgehouden.

Ten einde hierin nu te voorzien werd door Bur-
gemeester en Wethouders bepaald dat tot dat
doel f 0,50 per koe zou worden betaald en,
zooals hierboven reeds is medegedeeld, bracht
dit in 1896 f 5,- op. Adressanten komen daar-
tegen nu in verzet en wenschen teruggave van
die gelden.

Daargelaten de vraag of de gemeente het recht
heeft eene heffing als heeft plaats gevonden
vast te stellen, meent de commissie dat de
vordering zooals die in 1896 geschiedde, zonder
eene vooraf vastgestelde regeling, ongeoor-
loofd is en dat dus aan de rechthebbenden deze
gelden moeten worden gerestitueerd.

Hiermede zou de taak van Uwe commissie als ge-
eindigd kunnen worden beschouwd, ware het niet
dat aan haar tevens was opgedragen advies uit
te brengen over het te houden beheer dier gron-
den.

In aanmerking nemende dat die gronden het eigen-
dom der gemeente zijn geworden, zal, al zijn
zij ook voor een bepaalde bestemming toebedeeld,
beheer en toezicht daarover gehouden moeten
worden ten einde te waken dat er geen ander
gebruik van wordt gemaakt dan overeenkomstig
hare bestemming. Een en ander zou, naar de com-
missie meent, moeten worden opgedragen aan eene
afzonderlijke commissie, bestaande uit Burge-
meester en Wethouders en enige ingezetenen uit
Loenen. Mocht men menen dat de kosten die het
bezit, beheer of toezicht dezer gronden mede-
brengen, niet ten laste der gemeentekas kunnen
komen, dan meent de commissie dat, met toepas-
sing van artikel 217 der gemeentewet, zij bij
een besluit van den gemeenteraad kunnen worden
gebracht ten laste der ingezetenen van Loenen,
die alleen het genot van die gronden hebben,

hoewel zij zich niet ontveinst, dat aan eene dergelijke regeling moeilijkheden kunnen verbonden zijn.

get. H.A. Schut Pzn en P. Berends.

Na langdurig beraad besluit de gemeenteraad:

- de gelden worden aan rechthebbenden ge restitueerd
- aan B & W wordt opgedragen met de bestaande commissie eene regeling te ontwerpen voor het beheer der gronden van de Loenermark afkomstig.

De "adressanten" kregen hun zin, hoewel daarmee niet alle problemen opgelost waren.

W. Klomp.

(Bronnen: Notulen gemeenteraad 1897;

Ingekomen stukken gem. A'doorn 1897)

MIDDENSTANDSONDERWIJS te BRUMMEN

In juli 1938 was er onder de middenstanders in het dorp Brummen blijkbaar behoefte aan een avondcursus tot opleiding voor het middenstandsdiploma Algemene Handelskennis. Het initiatief tot de start van zo'n cursus werd genomen door de afdeling Brummen en omstreken van de Kon. Ned. Middenstandsbond met begeleiding van het Instituut voor Middenstandsontwikkeling te 's-Gravenhage.

Er waren 29 aanmeldingen w.o. een zevental uit Eerbeek. Dat laatste was voor de heer J. Teunissen te Eerbeek - hij handelde o.a. in granen, levensmiddelen, brandstoffen, drogerijen en chemicaliën - aanleiding om in een brief het Brummense bestuur en de bewoners van Eerbeek er op te wijzen, dat het beter zou zijn als deze laatsten lid werden van de Eerbeekse Winkeliers Vereeniging en zo zouden helpen deze vereniging nieuw leven in te blazen. "Want", schreef Teunissen, "onze vereniging is nog

nooit gelijkwideerd, maar alleen door dreiging van een paar menschen van een andere richting, doodgelopen...".

Bij de cursisten uit Eerbeek waren o.a.

J.W. van Zadelhoff, café de Korenmolen, handel in granen , veevoeders en kunstmeststoffen; Harmen van Beek, timmerman, Ringlaan; Gerrit Rutten, schoenmaker, Loenenseweg en Maas Jan Top, bakker, Kerkstraat K 365.

Bij de Brummense aanmeldingen was er slechts één van een dame en wel van mej. Wagenvoort, manufacturierster, Kerkstraat.

Verder noem ik: Johannes Bensink, kruidenier, B 62-1; Willem Dollekamp, smid, Zutphensestraat; Willem Jurriëns, metselaar, Bronkhorsterweg; Gerrit Könemann, behanger, Tuinstr.; Marius Lentink, molenaar, Zutphensestr.; Abraham Meijers, manufacturier, Bronkhorsterstr. Teunis Nab, steenkolenhandelaar, Bronkhorsterstr.; Evert Jan Nieuwenhuis, slager, Kruisenkstr.

Het dagelijks bestuur van de K.N.M.B. afd. Brummen bestond toen uit: J.P. Harmsen (voorzitter), W. Grotenhuis (secretaris) en W. Jurriëns (penningmeester). Zij kreeg van het gemeentebestuur de beschikking over een lokaal van school II "mits tevoren in overleg wordt getreden met het Hoofd dier School (De heer H.J. Nijhof) en overeenkomstig zijn aanwijzingen wordt gehandeld".

Uit een zestal sollicitanten werden er drie gekozen, waarvan de heer W. Kuyper uit Zutphen de cursusleider werd. Hij was in het bezit van de acte M.O.-Boekhouden en gaf les in rechten wetkennis, handelskennis en bedrijfsleer. De heer E. Stol uit Eerbeek bezat de lagere onderwijsacte en gaf les in Ned.taal en correspondentie. Ook de heer P.L.M. Broekhoven van administratiekantoor Broekhoven in de Tuinstr. had gesolliciteerd en schreef o.a. "mijn leeftijd bedraagt 35 jaren. Na de

lagere school doorloopen te hebben, bezocht ik de Mulo-school, alhier, waarna ik het diploma-B behaalde. Daarop kwam ik in het bezit van enkele boekhouddiploma's..." En verder: "Wat het salaris betreft, meen ik met fl,50 per lesuur genoeg te kunnen nemen".

De heer Broekhoven werd benoemd en gaf les in boekhouden en handelsrekenen.

De lestijden: maandag- en woensdagavond van 19.30 tot 22.30 uur. Het cursusgeld bedroeg f30,-, terwijl aan lokaalhuur f20,- en aan honoraria f500,- werd betaald. De bedragen hebben betrekking op de gehele cursus.

De mobilisatie van 1939 bracht enkele cursisten in moeilijkheden: de heer J.W. Pennekamp, gedetacheerd bij de grensbeveiligingstroepen in Brabant, kon geen examen doen en de heer T. Tabor, gelegerd te Soesterberg werd ingeschreven voor de cursus te Amersfoort.

Op 24 april 1939 schreef de commandant van het dekkingsdetachement te Doesburg, de res. eerste luitenant J.J. Naef, vanuit hotel "De Kroon" te Dieren een brief aan "Den Heer Secretaris der Middenstandsvereeniging te Brummen", waarin o.a. stond te lezen:

"Ondergeteekende bericht U bij dezen, dat de volgende personen wenschen deel te nemen aan den voor militairen gratis middenstandscursus te Brummen: dpl. korp. H.B. Scholten, dpl.

korp. J. Strijker en dpl. sold. H. v.d. Brink." Hij vestigt er de aandacht op dat "genoemden misschien niet iedere avond aanwezig kunnen zijn in verband met dienst".

Dat jeugd toen ook al "baldadig" was, bewijst een brief van 8 dec. 1939 van een der leraren aan het bestuur van de pl. afd.: "zeer tot mijn spijt moet ik de volgende onaangename voorvallen mededelen: Hedenavond bij het verlaten der school bleek een rijwiel verdwenen, hetwelk later op de zolder werd te-

ruggevonden. Verder waren enkele rijwielen onklaar gemaakt door het vastbinden der wielen en het verwijderen van de snoer der electr. lampen. Daar een en ander bijna zeker door de leerlingen der tekenschool werd bedreven, verzoek ik U hiertegen Uwe maatregelen te nemen, daar de cursisten a.s. donderdag represailles willen treffen".

"Zovendien", zo schreef hij", na afloop der lessen, toen het lokaal reeds verduisterd was, begaf de heer X (cursist) zich in dit donkere lokaal. Mijn opmerkzaamheid werd getrokken, doordát de vlammen opeens hoog uit de kachel oplaaiden. Dit heer had nl. een rubberlaarsje, dat zich voor in de klas bevond, medegenomen om dit opzettelijk in de kachel te werpen. Daar het hier een m.i. zeer ernstig feit betreft, verzoek ik U ten spoedigste maatregelen hiertegen te willen treffen, opdat het gemeentebestuur ons niet de toegang tot de school ontzegt".

Welke maatregelen er zijn genomen is mij niet bekend.

Het bleek nodig, dat het Inst. voor Middenstandsonderwijs te 's-Gravenhage een artikel het licht deed zien met de veelzeggende kop: Over goede manieren..... Men schreef: "Bij de juni-examens is het opgevallen hoe 'n groot aantal kandidaten te kort schoot in goede manieren. Dit is een opmerking van gewicht. Want wil de middenstand zijn zwaren strijd tegen het grootbedrijf volhouden, dan is het zeker niet in de laatste plaats noodzakelijk dat patroon en ondergeschikte over goede manieren beschikken. Het kwam voor dat een kandidaat:

1. met de sigaar in den mond met een examinator stond te praten
2. een ongewasschen hand met vette rouwnagels op tafel spreidde.
3. ongeschoren was

4. zonder boord verscheen
 5. op onbehouden manier de vragen beantwoordde
 6. door diepzinnig nadenken over simpele vragen probeerde tijd te winnen!
- Leer uw leerlingen deze dingen af!!
Een middenstander dient er verzorgd uit te zien en zich te kenmerken door beschaafd optreden".
Brummen. H. Phielix.

Paleis "Het Loo".

Op 25 oktober jl. hield mevr. van Everdingen een causerie over de geschiedenis en de restauratie van "Het Loo" en de tuinen.
Een en ander geïllustreerd met schitterende dia's.

Belangstellenden wil ik graag wijzen op
"Het Bulletin van de Koninklijke
Nederlandse Oudheidkundige Bond",
jaargang 75, september 1976, no 3/4.

Het bulletin is geheel gewijd aan "Het Loo".

De Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige
Bond geeft haar blad uit bij:

Fa. E.J. Brill,
Oude Rijn 33a,
Leiden.
(071-146646)

Eerbeek.

B. Derksen.

"Molens, Mulders, Meesters, negen eeuwen watermolens in de Gelderse Achterhoek, Salland en Twente." H. Hagens.

Uitg.: Smit van 1876, Hengelo.

Prijs: f 145,- (532 pag. tekst afbeeldingen en kaarten). Een fraai uitgevoerd boek.

Er is veel geschreven over windmolens.

De hoeveelheid literatuur over watermolens is daarmee vergeleken erg pover. Daar komt echter verandering in.

De Apeldoornse gemeentearchivaris en historicus T. Hardonk schreef een boekje over de watermolens, die vroeger in zijn woonplaats draaiden. Daarna publiceerde hij al vrij spoedig de meer uitgebreide studie "Papier-, vol- en kopermolens".

Van H. Kerkkamp verscheen - naast een monografie over de Van Lennepmolen - een boek over de geschiedenis van de watermolens van Velp en Rozendaal.

Van 1924 dateert het boekje "De Twentsche Watermolens" door G.J. ter Kuile, een boekje, dat onlangs herdrukt is.

Herman Hagens gebruikte dit boekje als uitgangspunt voor het boek, dat we bespreken.

De schrijver is verbonden aan het Rijksmuseum Twente te Enschede. Hij probeerde een volledige lijst en beschrijving te geven van alle watermolens, die voorkomen en -kwamen in Twente, Salland, enz. Op zijn lijst komen 88 molens voor, waarvan vele zijn "her"-ontdekt. In de bijna twintig jaar, die deze studie vergde, kwam Hagens tot de slotsom dat de watermolens erg veel betekenden voor talrijke, ook kleine, gemeenschappen.

Voor het eerst wordt in 1294 in een kroniek

gewag gemaakt van een watermolen: die van Lochem. Maar ze waren er al eeuwen: de Romeinen brachten de techniek van het bouwen naar onze streken.

De geschiedenis van de watermolen is er een van "opgaan, blinken en verzinken" constateert Hagens. Hij trof slechts 5 volledige watermolens aan: drie in heel goede, twee in vervallen staat. In de Achterhoek bleef nog geen tiende deel van het aantal molens behouden! In Salland bleef geen enkele watermolen gespaard.

Terecht pleit de auteur in zijn inleiding voor een versnelde restauratie. Hij doet de suggestie de Water- en Zuiveringsschappen in te schakelen bij het behouden van deze cultuurmonumenten.

De eerste 100 pag. herbergen zeer interessante onderwerpen. Het eerste hoofdstuk geeft een overzicht van de geschiedenis van de molen, het tweede) de "molenrechten". De mening, dat nagenoeg elke plaatselijke molen een dwang- of banmolen zou zijn geweest blijkt een misvatting. Molendwang kwam slechts in enkele gevallen voor en dan alleen bij windmolens.

Het hoofdstuk over molenbouw is ook w.b. de illustraties zeer instructief. Tal van typen molens komen aan de orde. Dan volgt een opsomming en uiteenzetting van de gebruiksmogelijkheden; er waren veel meer soorten molens dan de algemeen bekende koren- en papiermolens. De auteur wijdde ook een hoofdstuk aan de beken. In "Molens zoeken met namen" vertelt Hagens hoe aan de hand van veld- en andere namen de (vroegere) plaats van molens gelocaliseerd kan worden.) van

Veel aandacht krijgen de mensen, die op en voor de molens werk(t)en. In "Watermolens in de kunst" bestrijdt Hagens Hardonks opvatting dat op de prent van een watermolen in Marijlust de molen aan de Orderbeek zou zijn af-

gebeeld. Hagens: het is een onderslag-molentje aan de Vorder beek.

Molenheraldiek blijkt nauwelijks voor te komen in Oost-Nederland.

Vanaf pag. 102 beschrijft de auteur de watermolens van Gelderse Achterhoek, Salland, Kop van Overijssel en Twente. De beschrijving is nauwgezet en rijk gedocumenteerd. Een boek dat bewondering afdwingt.

Voorthuizen.

Kl. de Boer.

WATER OP DE BEEK HOUDEN

De Stichting tot behoud van Veluwse sprengen en beken trekt zich het lot aan van beken en sprengen. Ze verkeren in veel plaatsen in een slechte staat. Door tekort aan water zijn al verschillende waterlopen drooggefallen.

Plaatselijk werden er activiteiten ontplooid. Zo is in Ugchelen al enkele jaren een organisatie actief bezig met een goed beheer van de beken. Met name achterstallig onderhoud wordt door de "Stichting tot behoud van de Ugchelse beken en sprengen" (waarin de oorspronkelijke werkgroep opging) verricht. Naast het lage grondwaterpeil is achterstand in onderhoud de oorzaak van veel problemen.

Hoe ontstond die situatie?

Euwenlang was "water op de beek" nodig om de industriële bedrijvigheid in stand te houden. Watermolens boden zeer velen werken dus brood op de plank. Bij een onderzoek spoorde H. Voorn 181 papiermolens op in het vroegere Gelderland, waarvan de Veluwe er maar liefst 173 herbergde. R. Hardonk schrijft dat in Apeldoorn 96 waterradmolens draaiden. Het is de lezer bekend, dat ongeveer een eeuw geleden andere energiebronnen de waterkracht gingen vervangen. En als onderhoud niet meer

loont, wordt het niet meer gepleegd. Het gevolg was, dat beekwallen verzakten, beken niet meer onderhouden werden en de zeldzame levensgemeenschappen van spreng en beek verstoord werden of simpel verdwenen....

Belangrijk is in dit verband de proef, die de Stichting Het Gelders Landschap nam. Met geld uit het werkgelegenheidsfonds (DACW) zijn op de landgoederen Warnsborn, Vijverberg en Mariëndaal bij Arnhem de beken grondig schoon-gemaakt. Beekbeddingen werden opnieuw met leem bekleed (een veel vakkennis vragend werk). Waar nodig werden sprengenkoppen opnieuw uitgegraven. Na een jaar intensief werken lukte het de Heidemij opnieuw levend water op de beek te krijgen.

De resultaten van de proef waren van die aard dat Het Gelders Landschap ook op haar onlangs verworven bezit - kasteel en park Rosendaal - aan het werk gaat.

Een noodzakelijke aanpak: op tal van plaatsen kampt men met de gesignaleerde problemen. (Eerbeek, Laag-Soeren, Zilven, enz.)

De Stichting tot behoud van de Veluwe beken en sprengen heeft herstel en behoud op het oog van wat er nog is. Ook hoopt men zo te werk te gaan, dat flora en fauna weer een "kans" krijgen.

Het bestuur heeft een dia-serie laten vervaardigen om meer bekendheid te geven aan het werk van de stichting. Voor belangstellenden het adres van de voorzitter:

Mevr. Y.N. Roelants, Sprengenkampweg 4,
Vaassen. (05788-1919)

Voor f10,- per jaar is men donateur en ontvangt men het informatie-bulletin "de Wijerd".
Postgiro 3576129.

Voorthuizen.

Kl. de Boer.

Groet uit EERBEEK.

(4536)

Geruime tijd vóór zijn overlijden gaf Mart W.H. de Weerd toestemming de inhoud van het boekje "Over de stichting van een school" te publiceren in de Marke.

De heer De Weerd was hoofd van de Eerbeekse dorpsschool en een zeer gewaardeerd voorzitter van onze oudheidkundige vereniging.

Het boekje biedt een schat aan informatie, te meer daar de heer De Weerd een deskundige was en zijn kennis boeiend en puntig wist over te brengen.

OVER DE STICHTING VAN EEN SCHOOL..

van gerechtigd van het 125-jarig
bestaan van de Eerste Nederlandsche

OVER DE STICHTING VAN
EEN SCHOOL..

Fig. 1. A. 1900.

Fig. 2. A. 1900.

OVER DE STICHTING VAN
EEN SCHOOL.

OVER DE STICHTING VAN EEN SCHOOL...

ter gelegenheid van het 125-jarig
bestaan van de Eerbeekse dorpschool

door
Mart W.H. de Weerd

Al in de Karolingische tijd had elke boer van de buerscap de wilde grond, die om of bij het woonoord lag, gebruikt om er te immen, het vee te weiden, turf of plaggen te steken, gierf hout te kappen en om er te hooien.

Elke samenleving had haar nabuursticht, zodat, al naar de gewoonte van de streek, de een de ander in gevallen van vreugde en smart, nood en dood ter zijde stond.

De gemeenschappelijke belangen van de ingezetenen eisten, dat men gezamenlijk enige ontginningen uitvoerde om 't bestand der enkakkers uit te breiden.

Die landjes werden dan door opgeworpen houtwallen tegen zandverstuivingen en wildvraat beschermd.

Al was elke geërfde boer voor zijn eigen portio, warscap of waardeel verantwoordelijk, toch dwong de adat, dat men elkaar, als 't nodig was bij 't zaaien en 't oogsten, hielp en dat men elk eigendom tegen roof en brand beschermde.

De nabuurstichten van verschillende buerscapen overlegden met elkaar, wanneer er zaken aan de orde kwamen, die voor elke plaats belangrijk geacht werden, zoals het vaststellen van de grenzen, het gebruik van het langs de woonkernen stromende beekwater, de aanleg van wegen, de beteugeling van ontginningen door vreemden, de veiligheid van huis en hof, de bestrijding van brand en de bouw en 't onderhoud van kerk of kapel. Omstreeks 1298 werden deze afspraken min of meer gelegaliseerd en de nabuurstichten gingen in de marke Hall-Eerbeek-Coldenhove op.

Men stelde willekeuren (wilcoeren) op, er werden strafbepalingen tegen de overtreders van deze markewetjes verzonnen en het dagelijkse toezicht over de gehele regio kwam in handen van jaarlijks gekozen gezworenen te liggen.

Na 1500 smolten buerscaps- en markerechten samen in een markebestuur, dat onder leiding van een richter stond.

De geërfden vergaderden minstens éénmaal per jaar in de Hallse kerk en daar beslisten zij onder meer over armenzorg, ontginning, aan- en verkoop van gronden, beplanting der stuifzanden, houtkap, het al dan niet toelaten van keuterboeren (katersteden), het gebruik van het beekwater en de aanstelling van schutters of schaters.

Deze personen moesten er voor zorgen, dat het vee rechtmatig geweid werd, dat men niet in 't geheim schadden en plakken stak, dat er geen vreemde bijenstallen op de heide gezet werden en dat er geen onnodige "getimmertens" op de markegronden verschenen.

Ook merkten zij het kaphout.

De markegenoten benoemde de koster-schoolmeester.

Op 19 mei 1723, na het overlijden van de custos *Jan Swarthoff*, meende de ambtsjonker van Brummen, dat het boerengezelschap dat collatierecht niet bezat, maar dat alleen hij het custos-ambt van Hall, zoals dat ook in de kerspel Brummen gebeurde, te vergeven had.

Het gevolg was, dat de marke Hall-Eerbeek-Coldenhove bij het Hof van Gelderland te Arnhem over deze zaak op de zevende juni van dat jaar een proces tegen ambtsjonker *Ditmar van Winbergen van Horssen* aanspande.

De geërfden dreigden, dat als hun "t regt van begevinge gelijk se van de tyd der Reformatie hebben" zou worden ontnomen, zij dan te Eerbeek een schoolhuis van de marke lieten bouwen ... Het hooggerechtscollege deed op 2 april 1729 uitspraak en het stelde vast, dat de gewaarden het benoemingsrecht voor de koster-schoolmeester bezaten en dat zij dus de custos van hun keuze konden aanstellen.

En zulks geschiedde steeds, totdat de Nationale Vergadering bij decreet van 5 augustus 1796 bepaalde, dat zaken van Kerk en Staat in 't vervolg gescheiden dienden te zijn.

Op 12 september 1798 riep markerichter *B.J. Nikkels* de geërfden bijeen om een commissie te benoemen, die een catalogisering van de bezittingen moest samenstellen.

De elfde oktober 1811 werden de kerkelijke goederen te Hall en te Eerbeek van het markebezit losgemaakt.

Dat betekende meteen, dat de combinatie koster-schoolmeester geen vanzelfsprekendheid meer was.

Toen bij keizerlijk voorschrift van 21 oktober 1811 de gemeënte Brummen werd in- en vastgesteld, behoorde de benoeming van de schoolmeester, ingevolge artikel tien der "Acte van Staatsregeling" van 4 mei 1798, tot de rechten van de burgerlijke, de aanstelling van een koster tot die van de kerkelijke autoriteiten.

De eerste onderwijzer, die door de Brummense gemeenteraad onder voorzitterschap van *Paul David du Bois* op 28 juli 1816 voor Hall werd benoemd, was de door de schoolopziener voorgedragen *Pieter Jacobus Godijn* uit Beekbergen.

In Hall woonden toen 197 mensen en het inwonertal van Eerbeek was 368.

Tijdens de ambtsperiode van meester Godijn werd in 1828 te Hall de eerste stenen, apart staande school gebouwd, omdat de in 1731 tot onderwijsruimte, was- en stookhok vergrote sacristie 's winters "wegens het sterke rooken" niet meer als leslokaal te gebruiken was.

Deze "kombof" stond tegen de zuidmuur van de Hallse kerk geleund en grensde aan het kerkhof.

In 1840 hadden Hall, Eerbeek en Oeken respectievelijk 336, 747 en 485 inwoners en de toeloop van schoolgaande kinderen uit deze plaatsen en uit Voorstonden rechtvaardigde de aanstelling van een tweede leerkracht.

Het was 23 maart 1844, toen *Hendrik Gerrit Steenbeek*, hulp-onderwijzer van de tweede rang uit Zutphen naar Hall kwam. Hij trouwde op 6 april 1844 met *Gezina Johanna Godijn*, de dochter van de bovenmeester.

Op dezelfde dag werd dit huwelijk door de Hallse dominee Dr. *Jacobus Izaäk Doedes* kerkelijk ingezegend.

Aan meester Godijn werd op 3 mei 1847 op diens verzoek eervol ontslag verleend "onder betuiging van bijzondere tevredenheid voor de trouwe en langdurige diensten" en zijn schoonzoon Steenbeek werd toen hoofdonderwijzer van de Hallse dorps-school.

Al waren de functies van schoolmeester en koster door de bepalingen uit 1798 gescheiden, nadat de burgerlijke overheid een nieuwe functionaris had aangesteld, ondertekende die de instructie "voor de koster en voorzanger der Hervormde Gemeente te Hall".

Per slot van rekening kon hij best een kleine aanvulling op zijn traktement gebruiken en als koster was zijn huisvesting meteen afdoend geregeld, omdat hij dan de "kosterije", post-adres K 27, kon betrekken.

De marke bezat, ondanks het verlies aan kerkelijke goederen, nog uitgestrekte wildgronden ten behoeve van de schapenteelt en het steken van heidezoden.

De Bataafse Republiek had getracht om het "inculte op eenmaal tot Nationaal eigendom te verklaren en de gemeene velden, wouden en wildernissen ter beschikking van het Gouvernement te stellen", omdat vele Nederlandse keuters graag een stukje land wilden ontginnen om er dan op te kunnen boeren.

De ongecultiveerde gronden konden echter alleen vrij komen, als de marke werd opgeheven en dat kon alleen, wanneer alle gewaarden met de liquidatie instemden.

De geërfden van Hall-Eerbeek-Coldenhove wilden hun marke in tact laten ...

Geen verdeling, ook niet toen op de tiende van de bloei maand (mei) 1810 Koning *Louis Bonaparte* bij besluit bekend maakte, dat omtrent de ontbinding van de marke bij meêrderheid van stemmen kon worden beslist.

In de brief van de dertigste van de wijn maand (oktober) 1810

door de gecommitteerden onder presidium van markerichter Mr. *M.J. van Löben* voor de marke opgesteld, stond, dat men de grond voor strooiing en beweiding van het vee nodig had en dat men, omdat hier ontoereikende natuurweiden waren grote behoefte had aan plaggenmest om van de schrale grond toch nog enige rogge en boekweit te kunnen oogsten.

De op ontginning beluste landadel bleef toch op de verdeling van de gronden aandringen en in 1840 schreef Koning Willem I de provinciale besturen aan, om de marken vooral op het feit te blijven wijzen "dat de bepalingen nog steeds bestonden en dat de geërfdn nog steeds verplicht waren op geregelde tijden het vraagstuk van de ontbinding onder het oog te zien".

Op 2 september 1840 kwamen de stemgerechtigde leden van de marke Hall-Eerbeek-Coldenhove weer bijeen.

Met zestien tegen tien stemmen werd de opheffing weggestemd, want "de verdeling van de marktegronden was nadeelig voor den landbouw en allerverderfelijk voor den gemeenen man".

Op 23 januari 1846 echter was de meerderheid vóór de ontbinding.

De definitieve beslissing werd, met het oog op de plannen voor de aanleg van het Apeldoorn-Dierens kanaal als verlengstuk van het Grifftkanaal, dat al op 13 april 1829 officieel voor bevaring was opengesteld, tot 16 mei 1847 verdaagd.

De kanaalplannen werden jaar op jaar uitgesteld, want pas in 1862 kocht de Gemeente gronden voor de aanleg van de waterweg vrij.

Het kanaal kwam in 1866 gereed.

Het was 20 augustus 1847, toen een commissie onder leiding van markerichter Mr *F.S. Op ten Noorth* haar ingebracht ontwerp over de verdeling der gronden met zeventien tegen twee stemmen zag goedgekeurd en op de achtste september van dat jaar maakte notaris *Rudolph Anna Julius Baron van Ittersum* uit Brummen de voorlopige verdelingsacte op.

28 december 1847: Burgemeester *L. Hoffman* deelde de Raad mee, dat het schoollokaal te Hall voor het steeds groeiende aantal leerlingen te klein was geworden en dat de "belangen van het Onderwijs dringend vorderden, dat hierin zo spoedig doenlijk moge worden voorzien".

De Raad herriep, aan de wens van de schoolopziener tegemoetkomende, toen haar drie weken te voren uitgesproken weigering om de huisonderwijzer *W.H. Enserick* toe te staan de lessen in Voorstonden te verzorgen.

En men zou de Hallse school vergroten ...

Toen bereikte de Gemeente op vrijdag, 3 maart 1848 een adres van "onderscheidene ingezetenen" uit Oeken, inhoudende een verzoek "tot het erlangen in die buurtschap van een geschikt schoollokaal met onderwijzerswoning en voorts eene jaarlijk-sche toelage van de Gemeentekas evenals zulks plaats vindt voor de scholen te Brummen, Hall en Empe".

Na die vergadering notuleerde de burgemeester-secretaris, dat na "deliberatie" werd goedgevonden: "Het ingediende adres der Ingezetenen van Oeken in gunstige aanmerking te nemen doch de bepaalde beschikking aan te houden in afwachting van meer gunstige tijdsomstandigheden en inmiddels geen verder gevolg te geven aan de bereids geprojecteerde vergrooting der school lokalen te Brummen en Hall".

Een goed jaar later moest men toch beslissen.

Of lokaaluitbreidingen, óf de vestiging van een school te Oeken.

Men kon in het laatste geval een subsidie van Rijk en Provincie krijgen en de buurtschap-bevolking had, mede omdat ook de opheffing van de Oekense marke aanstaande was, gratis grond en een bijdrage in de bouwkosten aangeboden.

Sedert het vertrek van meester *Jan Kerckhoff* en de verkoop van het wrakke markeschooltje op 29 oktober 1825 moesten de Oekense kinderen voor openbaar onderwijs naar de omliggende plaatsen.

Op 30 oktober 1849 besloot de Raad tot de stichting van een nieuwe school en onderwijzerswoning te Oeken, "het juiste middelpunt van Brummen, Hall en Empe".

Op 20 november 1850 vond de openbare aanbesteding plaats. Voor meester Steenbeek uit Hall was deze ontwikkeling verre van aangenaam.

Verlies van leerlingen betekende ook vermindering van inkomsten aan schoolgeld.

Was de wegloop naar Voorstonden al niet prettig geweest, ernstiger zou 't er voor 's mans beurs uitzien, wanneer 't Oekense gebouw geopend werd, want in die school zouden, zo was de algemene verwachting, honderdvijftig kinderen les ontvangen.

De Hallse kerkvoogden en notabelen hadden, om 't kostersambt voor de in functie zijnde onderwijzer vrij te maken, beslist, dat met ingang van 1 januari 1851 aan meester Godijn een levenslange bijdrage van vijftig gulden 's jaars zou worden uitgekeerd.

Deze afkoop werd op het kerkelijke inkomen van de toen nieuw aangestelde koster Steenbeek gekort ...

En daar kwam nog iets bij !

Vanwege de op handen zijnde opheffing van de marke, de ka-naalplannen en het stijgende inwonertal gevoelde men ook in Eerbeek een grote behoefte aan een eigen school.

Te Eerbeek woonde het merendeel der stemgerechtigden in de marke en in deze plaats hadden stoommachines het werk in de oude handpapiermolens gemechaniseerd.

De voortgaande industrialisatie trok mensen aan en dezen wilden graag een stukje van de ongecultiveerde gronden in eigendom hebben om er een geit of schaap op te weiden of om er een akkertje op aan te leggen voor bonen, kool, rogge, boekweit en aardappelen.

Zij hadden er dus alle belang bij, dat de marke zo vlug mogelijk werd ontbonden, zodat zij voor een schappelijk prijsje van de een of andere geërfde een perceeltje van het hem toegevalen markeland konden kopen.

Elke papiermaker had voor 't levensonderhoud van zijn gezin een paar schepel bouwgrond nodig !

En maakten hun kinderen straks niet drie-kwart van het leerlingenbestand van de Hallse school uit ?

De open weg, die bij regen- en sneeuwval in een onbegaanbaar pad veranderde, werd bij steeds meer Eerbeekse ouders van schoolgaande kinderen een bron van ergenis.

Men kende nog geen leerplicht en veelal was het verzuim van vooral kleine scholieren groter dan overheid en inspectie konden rechtvaardigen.

De gemeenteraad was op 11 augustus 1851 in de herberg "Het Oude Cromhout" bijeen.

Wat moest men beslissen ?

De school te Oeken was al vanaf 15 juni klaar en de afvloeiing van leerlingen uit Hall werd een feit.

De Hallse school zou dan voor het merendeel door Eerbeekse kinderen worden bezocht en velen van hen woonden op bijna een uur gaans van dat onderwijsgebouw.

Henricus Marinus Berns, predikant te Spankeren, bezat de uit 1793 daterende Rooms-Katholieke schuilkerk en pastorie te Eerbeek.

Hij wilde deze gebouwen wel als school en onderwijzerswoning per ingang van 1 november 1851 aan de Gemeente voor f. 75,-- per jaar verhuren.

De halfsteensmuren van het kerkje waren aan de buitenkant met planken beslagen.

Er waren een grote en een kleine staldeur in aangebracht en 't geheel lag onder een rieten dak.

In 1843 was Brummen een zelfstandige parochie geworden en toen twee jaar later te Loenen een nieuwe kerk aan de Hoofdweg werd gebouwd, ging de Eerbeekse schuur op slot. Onder de raadsleden waren er die de school te Hall wilden sluiten om dan in de buurschap een nieuw gebouw te openen, anderen dachten er aan om van de bestaande dorpsschool een dependance te Eerbeek te stichten.

In ieder geval wilde men van het aanbod van dominee Berns gebruik maken.

Te Eerbeek zou, hoe dan ook, een school komen ... !

Op 1 september moesten de sollicitanten naar het onderwijzerschap te Oeken zich aan een vergelijkend examen onderwerpen en in de raadsvergadering van 14 oktober daarop volgend werd *Evert Lindeboom* als meester benoemd.

In die bijeenkomst sprak de meerderheid van de Raad zich voor de sluiting van de Hallse school uit.

Het onderwijs moest vandaar naar Eerbeek verplaatst worden ...

De op 5 december 1851 bijeengekomen markegenoten accepteerden de voorlopige verdelingsacté der gemene gronden.

De Eerbeekse burgers waren over al deze beslissingen zeer content, maar de ingezetenen van Hall dachten daar beslist anders over.

Telde de op 10 november 1851 geopende school te Oeken 93 leerlingen, het Hallse schoolgebouw bevatte in 1851 gedurende de zomer 109 en in de wintertijd 163 kinderen.

De inwoners van dorp Hall hadden grote bezwaren tegen de sluiting van hun school en ook de Minister van Staat had zo zijn bedenkingen tegen het plan om het gehele onderwijs van Hall naar Eerbeek te verplaatsen.

De Raad besloot daarom op 9 december 1851 eenparig om "het bestaande schoolgebouw te Hall in stand te houden en in het onderwijs aldaar te blijven voorzien door benoeming van een onderwijzer ingevolge de verordeningen op het lager onderwijs". Meester Steenbeek had om overplaatsing naar Eerbeek verzocht en hij bepleitte een gunstige geldelijke regeling, omdat hij in geval van verhuizing zijn kostersambt kwijtraakte, zonder welke emolumenten hij er in zijn nieuwe standplaats financieel op achteruit zou gaan.

Per 1 januari 1852 telde Hall 72 gezinnen (392 personen) en woonden er in Eerbeek 130 gezinnen (744 personen).

Waren er in Hall 56 huizen wél en 6 niet in de belasting aangeslagen, te Eerbeek waren die getallen toen achtereenvolgens 100 en 8.

J.H. Kroon, schoolopziener in het derde district, schreef vanuit zijn woonplaats Zutphen op 6 januari 1852 aan de Gedeputeerde Staten der Provincie, dat hij na een inspectiebezoek te Hall op 30 december 1851 er wel van overtuigd was geraakt "dat de school te Eerbeek in 't vervolg op plusminus 120 kinderen kan rekenen en dat er dan nog minstens 60 voor die te Hall overblijven".

Ook hij wilde daarom de school in het kerspeldorp handhaven, maar dan moest er voor de onderwijzer wel een redelijk bestaan worden gegarandeerd.

Boven de inkomsten aan schoolgelden van zeventig kinderen was het gewenst, dat de Gemeente een traktement van vijftig gulden per jaar aan de leerkracht uitkeerde, als er daarbij van kon worden uitgegaan, dat de kerkvoogden van de Hallse kerk de meester ook als koster zouden aanstellen, zodat de functionaris, naast de extra inkomsten, in 't genot van een vrije woning werd gesteld.

Hij ondersteunde de plannen om te Eerbeek een school te vestigen.

Hem was, zulks in tegenstelling tot de berichten als zou het houtwerk van de schuurkerk zijn vergaan zodat het gebouw dreigde in te storten, niets van bouwvalligheid gebleken en hij schreef: "De woning, voor den Onderwijzer bestemd, is uitmuntend."

Het college van kerkvoogden berichtte de Burgemeester en Wethouders op 23 januari 1852 dat "het kostoraat dezer Gemeente bij voorkeur opgedragen blijve aan den te Hall gevestigden schoolonderwijzer", mits deze de jaarlijkse uitkering van vijftig gulden aan de vroegere custos P.J. Godijn voor zijn rekening nam.

De Raad besliste toen op 27 januari, aannemende dat de dorps-school te Hall door gemiddeld zeventig leerlingen zou worden bezocht, dat de opvolger van H.G. Steenbeek, zolang die voor de kostersuitkering bleef aangeslagen, net zoveel uit de gemeentekas zou ontvangen.

Zo betaalde in wezen de burgerlijke gemeente het douceurtje, dat de kerkvoogden als bezwaar op het kostersambt de grijze Godijn hadden gegund.

De zesentwintigste maart besliste de gemeenteraad dat "de onderwijzer H.G. Steenbeek, thans als zoodanig te Hall werkzaam, naar de nieuw opgerigte school te Eerbeek zal worden overgeplaatst met bepaling, dat de schooldienst aldaar eenen aanvang zal nemen met den vijfden july eerstkomende".

Op vijf juli 1852 zou derhalve de eerste cursus te Eerbeek starten!

Bij hun schrijven van 14 april sanctioneerden Gedeputeerde Staten dit besluit en in de raadsvergadering van 19 juni 1852 werden "de leden nogmaals herinnerd aan de bepaling van het vergelijkend examen der sollicitanten voor den onderwijzerspost te Hall op maandag, 28 juny eerstkomende des voormiddags half tien uren, met uitnodiging daarbij te willen tegenwoordig zijn".

Op die dag kwamen de leden van de Raad, de heer schoolopziener, gecommitteerden van de kerkeraad en het college van kerkvoogden van de Hervormde Gemeente te Hall in de herberg "Het Oude Cromhout" samen, om uit de reflectanten de geschiktste custos voor Hall te kiezen.

Van tien uur 's morgens tot één uur 's middags werden de candidaten op hun schoolse kennis getoetst en toen moesten zij in de Hervormde Kerk te Brummen proeven van bekwaamheid voor de kerkdienst afleggen.

Na enige uren van overleg in de raadzaal benoemde men met eenparigheid van stemmen de Zutphense hulponderwijzer van de tweede rang *Johannes Cornelis Evert Willemsen* als schoolhoofd-koster-voorzanger van Hall.

In de bijeenkomst der raadsleden op 19 juli 1852 memoreerde de Voorzitter, dat de schooldienst te Hall en te Eerbeek op maandag, 12 juli was begonnen.

Dat geschiedde te Eerbeek des morgens om negen uur. Honderdvijfentwintig jaar geleden...

De leerlingen kwamen in de enigszins voor het onderwijs geschikt gemaakte schuurkerk, postadres L 21, bijeen.

Dat was de plaats, waar nu de Nederlandse Hervormde Kerk van Eerbeek staat.

Over de stichting van een nieuwe school.

Het Koninklijk Besluit van 28 juni 1852, No 51, keurde de plannen om de marke Hall- Eerbeek-Coldenhove te ontbinden goed en op de eerstvolgende vierentwintigste november kreeg een commissie, bestaande uit de heren *Gerrit Tabor*, *Ds Henricus Marinus Berns* uit Spankeren, *Adolf Bello*, *Jacobus Bernardus Johannes Hilverdink* en de Eerbeekse papierfabrikant *Goossen Huiskamp* volmacht om "in de meest uitgebreide zin" de verdeling van de gronden te effectueren.

Op 17 februari 1854 vergaderden de geërfden voor 't laatst. Men besloot vierhonderd gulden uit de kas ter beschikking te stellen voor een "kunstweg van de erve Koornhoeve onder Voorstonden door de Baankstraat naar Zutphen".

In het notulenboek schreef de markeschrijver: "Niets meer te verhandelen zijnde, wordt de vergadering gesloten. De marke was niet meer ..."

Toch werd pas op 29'december 1857 de definitieve verdeelings-acte opgemaakt.

De marke Hall-Eerbeek-Coldenhove was 1854 bunders groot.

In 1852 werden de openbare scholen ook bezocht door "behoef-tige kinderen", die op kosten van de Gemeente onderwijs ge-noten.

Om elke leerkracht zoveel mogelijk naar evenredigheid in 't "daaruit voortspruitende voordeel" te laten delen, besloot de Raad op 27 augustus van dat jaar tot de instelling van school-districten.

Over deze zaak werden de Bestuurderen op 20 september door de leden *J. Hoogenkamp*, *J.W. Schoonman*, *G.J. Rattink*, *G. Huiskamp* en *A. Noorman* nader geïnformeerd.

Tijdens de vergadering van 12 oktober besloot men, dat Eerbeek en Koldenhove samen het vijfde gemeentelijke schooldistrict zouden vormen.

Volgens de opgave van 1 januari 1852 woonden in Hall 356 Neder-lands Hervormden en in Eerbeek waren dat er 637.

En elke zondag gingen de gelovigen van de buurschap langs de "Oude Kerkweg" naar Hall en ook hun kinderen moesten door de week dat lange, vaak onbegaanbare pad aflopen om bij *Ds Joannes Romeny* de catechisaties te volgen.

Er waren nogal wat Eerbeekse burgers, die in plaats van de puur rechtzinnige prediking van de Hallse dominee liever een modernere tekstuitleg beluisterden en men werd het moe om voor ieder huwelijk, elke aanneming en bevestiging en bij begrafenissen verplicht te zijn naar 't oude kerspeldorp te gaan.

Men wenste in Eerbeek een eigen kerk !

Verdiende meester Steenbeek als waarnemer van zijn schoonvader "voor 't overluiden en 't grafmaken der dooden" jaarlijks zo'n zestien gulden, deze inkomsten ontvielen hem, toen de Raad op 16 november 1852 *Pieter Jacobus Godijn* per 1 januari 1853 als doodgraver ontsloeg en de werkzaamheden per gelijke datum door de Hallse custos *Johannes Cornelis Evert Willemsen* werden overgenomen.

Om zijn inkomen toch op een redelijk peil te houden, richtte de Eerbeekse onderwijzer met hulp van het Departement van de "Maatschappij tot Nut van 't Algemeen" in 1852 alhier een "Herhalingschool" op.

Zoals dat reeds tien jaar te Brummen en Hall gebeurde, konden toen ook in Eerbeek vooruitstrevende jongeren, hoofdzakelijk op kosten van het Nut, avondonderwijs ontvangen.

De heer *Hendrik Gerrit Steenbeek* was niet alleen in 't bezit van de "Acte van Algemeene toelating tot Schoolonderwijzer van den tweeden rang", maar hij bezat ook "goede bewijzen", dat hij in de Franse, Duitse en Engelse taal en in de Wiskunde was geëxamineerd.

In de Raadszitting van 17 januari 1853 werd melding gemaakt van het feit, dat men met de Spankerense predikant vanaf 1 november 1851 voor twaalf achtereenvolgende jaren een huurovereenkomst had afgesloten om de vroegere Rooms-Katholieke kerk en pastorie als school en onderwijzerswoning te gebruiken.

Op 24 juni van dat jaar zond de heer Steenbeek het Klassikaal Bestuur te Arnhem een verzoek om de buurschap Eerbeek tot een zelfstandige kerkelijke gemeente te verheffen.

Hij stelde voor, dat, zolang er hier nog geen eigen predikant kon worden beroepen, de Hallse dominee te Eerbeek zou komen preken.

Enige ingezetenen zonden de Gemeenteraad het verzoek om, wanneer de verhoogde huur per 1 november 1853 voor de onderwijsvoorzieningen te Eerbeek inging, de school als Hervormde Kerk af te staan en om later de onderwijzerswoning voor pastorie te bestemmen.

In Hall riep dominee Romeny "betrekkelijk de vraag van Eerbeek om een afzonderlijke gemeente te mogen worden met eene kerk gecombineerd met Hall" op 14 juli de leden van de kerkeraad bijeen.

In de door de predikant en vier broeders ondertekende brief aan het Klassikaal Bestuur uitten zij hun bezwaren tegen de Eerbeekse wensen.

Alhoewel de ouderlingen *Dirk Bovendorp* en *Hendrik Lenting*, alsmede de diakenen *Chris Klomp* en *Willem Hendrik Bello* dit epistel niet wilden onderschrijven, vonden de Weleerwaarden te Arnhem, dat dominee Romeny en zijn medestanders een juiste argumentatie tegen de Eerbeekse plannen hadden aangevoerd.

Op 4 juli 1855 besliste het Klassikaal Bestuur om het verzoek van de heer Steenbeek af te wijzen.

Er kon vooreerst niets van een kerkstichting te Eerbeek komen en in het voormalige Rooms-Katholieke gebouw werd verder gewoon school gehouden.

Ondertussen was H.G. Steenbeek op 24 november 1853 tot notabel van de kerk te Hall gekozen.

Omdat Ds J. Romeny een ontvangen beroep naar Geervliet had aangenomen, preekte hij op zondag, 29 oktober 1854 te Hall afscheid.

Op 11 februari 1855 werd hij door de candidaat *Johannes Noordink* opgevolgd.

Namens de burgerij van Eerbeek vroeg *Sander Sanders* de Raad om de nog te betalen pachten voor de school en de onderwijzerswoning ten behoeve van de bouw van een nieuw schoolgebouw te reserveren.

Men bood de Gemeente een geldelijke tegemoetkoming en gratis een halve morgen land aan.

Op 19 mei bekrachtigden de raadsleden het voorstel van *J.F.B. van Harfelt*, *J. Schoonman Jzn* en *G. Huiskamp*, dat de Gemeente genegen was de wens uit Eerbeek te honoreren, onder voorwaarden:

"dat haar tot het bouwen van eene school en onderwijzerswoning een halve morgen land in het midden der buurschap Eerbeek kosteloos worde afgestaan;

"dat zoo tot de kosten van opbouw eene geldleening van meer dan f 4.000,-- wordt vereischt Eerbeeks ingezetenen zich verbinden om de interest van dat meerdere gedurende dien tijd van acht jaren te voldoen;

"dat haar gedurende acht jaren jaarlijks voor kosten van onderhoud van meergemelde lokalen f 30,-- worde verstrekt;

"en eindelijk dat aan haar vóór of op 1 mei 1856 worde geantwoord of van dit aanbod al dan niet gebruik zal worden gemaakt."

Toen er dan een mogelijkheid was, dat de oude schuilkerk en pastorie te zijner tijd vrij zouden komen, verzocht de "Commissie tot Stichting van Kerk en Pastorij te Eerbeek" Koning *Willem III* om van het Rijk een traktement voor de Eerbeekse predikant te mogen ontvangen.

De Hallse dominee Noordink bracht dit request op de kerkeradsvergadering van 11 juli 1855 ter tafel om het Klassikaal Bestuur te Arnhem "in dezen te dienen van consideratiën en advies". Per brief van 21 augustus voerde men wederom bezwaren tegen de kerkelijke afscheiding aan.

Ook de adviezen van het "Provintiaal College van Toezigt in Gelderland" en de "Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk" waren van dien aard, dat A.G.A. van Rappard, Minister voor de zaken der Hervormde Eredienst, op 1 september 1856 aan Sander Sanders te Eerbeek schreef, dat diens verzoek van 17 juni 1855, zoals het daar lag, was afgewezen, maar dat "als de gemeente mogt kunnen voorzien in de middelen om de helft van het benodigde predikants tractement te verzekeren, er uitzigt bestaat dat de wederhelft uit 's Lands kas zou kunnen worden verleend" ...

Op 15 oktober 1856 maakte dominee Noordink dit besluit aan zijn kerkeradsleden bekend.

De Hallse weerstand brak ...

En de Eerbeekse gecommitteerden zetten door!

Op 10 februari 1857 ontvingen zij van *Wilardi Beckman*, toen Minister voor de zaken der Hervormde Eredienst, het bericht, dat, in aanmerking genomen, "dat het zielental der nieuwe gemeente 700 bedraagt; "dat in de behoefte aan kerk en pastorij buiten bezwaar van 's lands kas is voorzien;

"dat in het predikants tractement voor een vierde gedeelte vanwege deze gemeente zal worden voorzien;

"dat aan de zijde der gemeente te Hall geen bezwaar bestaat tegen de scheiding, mits die van Eerbeek geene aanspraak maken op een gedeelte der Kerke- en Diakoniefondsen van Hall", er van 's Rijksweg "handopening zal worden verleend tot het beroepen van een eigen predikant, teneinde zij voortaan eene zelfstandige gemeente uitmake".

Men zou een Rijksbijdrage van f 450,-- 's jaars ontvangen als men zelf voor f 150,-- kon zorgen.

't Werd nu zaak, dat de commissie zo vlug mogelijk de schoolgebouwen verkreeg om die als kerk en pastorie in te richten en op 20 maart 1857 herinnerde Burgemeester Mr C.H. Baron van Rhemen van Rhemenhuizen de raadsleden aan het verzoek van deze commissie om met de aanbouw van een nieuwe school en onderwijzerswoning "den meest mogelijken spoed te betrachten".

De Raad was echter van oordeel, dat men deze plannen alleen dán kon verwezenlijken, wanneer "alle de voorbereidene schikkingen, die eene scheiding der Kerkelijke Gemeente van Hall en Eerbeek moeten voorafgaan, zullen zijn getroffen en de Raad daarvan kennis dragende, tevens de verzekering zal hebben erlangd dat de armen te Eerbeek wonende nimmer ten laste der Burgerlijke Gemeente zullen komen".

Het Eerbeekse antwoord luidde, dat de "maatregelen" al genomen waren en dat "de scheiding zelve spoedig zal plaats hebben", maar dat men zich aangaande de kwestie der armen aan de bestaande wetten en reglementen diende te onderwerpen.

Op vrijdag, 14 augustus 1857 besliste de Raad, dat er een plan, bestek, tekening en een kostenbegroting voor een nieuwe school en woning zouden worden opgesteld.

De Brummense predikant *J. Wildschut* schreef op 16 augustus, dat enige gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur op woensdag, 26 augustus 's morgens om elf uur te Eerbeek kwamen, om daar, in overleg met de stichtingscommissie en de kerkeraad uit Hall, de grenzen tussen de Hervormde gemeenten vast te stellen.

Op 6 november 1857 werd de Hallse kerkeraad per brief medege-deeld, dat de Eerbeekse hooilanden, heiden, en de buurschappen Koldenhove en Eerbeek tot de pasgestichte kerkelijke gemeente zouden behoren en nadat deze beslissing op de kerkeraadsvergadering te Hall op 18 november was voorgelezen, besloot men, dat "het betalen van boeten ingeval van weigering of het tusschen-tijds verlaten eener kerkelijke bediening is afgeschaft".

Op woensdag, 30 september 1857 bereikte de Gemeenteraad een brief van meester Steenbeek, waarin stond, dat hij zélf voor een woning in de nabijheid van de nieuw te bouwen school wilde zorgen, onder beding dat hij elk jaar "tot wederopzeggens toe" tachtig gulden huurvergoeding uit de gemeentefondsen ontving en dat hem het vrije gebruik van de schooltuin werd toegestaan "zullende hij verplicht zijn om dien grond eene doornenheg ten genoeege van het dagelijksch Bestuur te pooten".

Vanwege de Raad werd, na goedkeuring van alle ingebrachte stukken aangaande de bouw van de school, op 12 december een adres aan de Minister van Binnenlandse Zaken opgesteld, waarin men stelde genoodzaakt te zijn "in het jaar 1858 eene geheel nieuwe school voor het dorp Eerbeek, de vijfde in de Gemeente, te bouwen, aangezien het gebouw thans tot het geven van openbaar onderwijs in huur bezeten wordende tot Kerk voor een nieuw te stichten Hervormde Gemeente zal worden ingerigt".

Met een Rijkssubsidie kon men de werkzaamheden, die op f 3350,-- waren begroot, wel financieren.

"Ter bestrijding der kosten vereischt tot het daarstellen eener school te Eerbeek", besloot de Raad op 26 januari 1858 tot de uitgifte van vierprocents-aandelen, elk honderd gulden groot, en, nadat Gedeputeerde Staten eerst op 23 februari de schoolstichting en later op 31 maart de daarover handelende bescheiden hadden goedgekeurd, er bij vermeldende dat men ingevolge artikel 36 van de Wet van 13 augustus 1857 géén subsidie van Rijk en Provincie zou ontvangen, gaf men opdracht tot de bouw van de school op de halve morgen land, gelegen in de hoek tussen de Coldenhovenseweg en de Loenenseweg (thans Stuyvenburchstraat).

En tegenover die plek metselden meester Steenbeek en zijn vrouw de "eerste steen" voor het nieuwe hoofdenhuis, postadres L 23, vast.

't Werd zo langzamerhand wel tijd, dat de officieel op 2 november 1857 zelfstandig geworden kerkelijke gemeente van Eerbeek onder een eigen bestuur ging functioneren.

Bleef het eene deel der Eerbeekse Hervormden gewoontegetrouw te Hall kerken, een ander deel toog zondags naar Loenen.

Dominee J. Noordink kondigde op zondag, 7 maart 1858 te Hall voor de eerste maal de namen van de door de "mans-lidmaten" gekozen ouderlingen en diakenen voor Eerbeek af.

Op 29 maart werden nog twintig belijdeniscatechisanten door de Hallse predikant aangenomen, om deze op Goede Vrijdag, 2 april 1858, tijdens de morgendienst als jongekerkers te bevestigen.

Hendrik Gerrit Steenbeek en *Thomas Wensink* traden als notabelen van de Hallse kerk af om hun functies te Eerbeek voort te zetten en op 21 april werden ouderling *Andries Huiskamp* en diaken *Peter van Ravenhorst* als ingezetenen van Eerbeek door *Chris Klomp* en *Marinus van Amersfoort* in de kerkeraad te Hall vervangen.

In juni benoemde men *Pieter Jacobus Godijn* aldaar als de nieuwe notabel.

De Hervormde gemeente van Eerbeek was toen geïnstitutionaliseerd. Zolang de bouw van de nieuwe school en onderwijzerswoning duurde, kon men hier geen eigen predikant huisvesten.

De Loenense dominee *Egbert Heimerik Lasonder* trad als consulent voor Eerbeek op.

In het schoolgebouw L 21 werden op gezette tijden predikbeurten gehouden.

Op 16 februari 1858 werd de "Instructie voor de Onderwijzers bij de openbare lagere Scholen binnen de Gemeente Brummen" opgesteld en deze voorschriften werden in de raadsvergadering van de daarop volgende 31e maart goedgekeurd.

Meester Steenbeek leidde te Eerbeek een dag-, herhalings- en avondschool.

Artikel zes van de "Instructie" bepaalde: "De onderwijzer zal geene kinderen, ook niet zijn eigene, beneden de 5 jaren voor de dagschool en beneden de 7 jaren voor de avondschool toelaten". De Raad stelde op 19 juni 1858 het salaris van de bovenmeester vast op vijf honderd gulden 's jaars.

Dat betekende, dat de onderwijzerspost te Eerbeek in belangrĳheid de tweede plaats in de Gemeente Brummen innam.

Maar het wilde allermĳnst zeggen, dat onze meester ook op één na het hoogste jaarinkomen genoot, want, alhoewel de onderwijzer te Hall het laagste overheids-salaris van f 390,-- ontving, kreeg hij als kosten-doodgraver en als torenuurwerkopwinder nog zo'n f 180,-- terwijl hij mēt een vrije woning ook de inkomsten van het zogenaamde "koterskoren" had.

Deze "koornuitgangen" en de levering van Paaseieren waren een overblijfsel van een oud "tiendrecht", dat de boeren aan de kerkelijke functionarissen als een servituut schuldig waren.

Een groot deel van deze verplichtingen waren sinds 1856 door de betaling van jaarlijkse grondrechten vervangen.

Volgens de kerkelijke legger van Hall voor 1858 ontving de kosten van deze pachten om en de bij f 20,-- per jaar.

Maar meester Steenbeek verdiende als kosten van de noodkerk niets ...

Op 24 juli 1858 stemde de Raad voor het aanbod van Sander Sanders betreffende de gratis afstand van de grond en de "jaarlijksche bijdrage van f 30,-- ingaande met het tijdstip waarop de nieuwe school zal worden betrokken en eindigende op 1 november 1863, den tijd waarop de huur der oude school zoude geëxpireerd zijn" en op 3 augustus zonden de Gedeputeerde Staten van Gelderland hun accoord.

Niet lang daarna kwam de nieuwe school te Eerbeek klaar.

Toen de oude gebouwen vrij waren, was het ogenblik aangebroken om een predikant te beroepen.

Te meer, omdat dominee Lasonder, in verband met zijn aanstaande vertrek naar Loenen aan de Vecht, op 8 augustus van zijn Veluwe gemeente afscheid nam.

Toen behoorde Eerbeek weer tot het werkterrein van de Hallse predikant.

In de als kerkruimte geschikt gemaakte oude dorpsschool werden door Johannes Noordink bijbellessen gegeven en eens per viertien dagen vervulde hij er een zondagse dienst.

Zoals te Loenen, verlangde men ook in Eerbeek een predikant, die tot de "Moderne Richting" behoorde.

Het was dan ook niet verwonderlijk, dat de kerkeraad van het buurdorp *Herman François Waller* beriep.

Deze had zijn studie, mede onder leiding van Professor *Johannes Henricus Scholten*, de promotor van de modernere theologie, in 1857 te Leiden voltooid.

Op 5 december 1858 bevestigde zijn schoonvader Ds *J.C. van Marken* uit Amsterdam hem in zijn ambt.

Te Eerbeek werd uit een zestal gegadigden de negentwintigjarige Amsterdammer Dr *Johannes Gerardus Rijk Acquoy* beroepen.

De ongehuwde candidaat kwam op 6 november 1858 in Eerbeek wonen en hier werd hij, waarschijnlijk door de consulent uit Hall, op zondag, 7 november in zijn ambt bevestigd.

Voor de verzorging van de huishoudelijke dienst in de pastorie, L 21a, kwam op 7 december 1858 de "meid" *Dina Klaphekken* uit Steenderen.

De schoolopziener van het eerste district kwam de nieuwe school te Eerbeek inspecteren.

Dit bezoek was voor hem aanleiding om per brief van 6 oktober de Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Brummen te adviseren om, op grond van artikel 22 der onderwijswet, de Raad te bewegen een paar hulponderwijzers te Eerbeek te benoemen. Dat geschiedde op 27 oktober 1858.

De benoemden waren: *Arnold Peter Cornegoor*, onderwijzer van de derde rang en per 1 mei uit Apeldoorn gekomen om als onderwijzer bij de heer Steenbeek, die "bij zijne openbare eene bijzondere kostschool heeft", in dienst te treden én *Matthijs Doom*, een kwekeling, die op 15 juli van dat jaar voor de rang van hulponderwijzer geslaagd was.

Zij genoten vrije kost en inwoning in het schoolhuis-boerderijtje van de bovenmeester en de broodheer betaalde de onderwijzer een klein jaargeldje uit.

Dat bedrag was zeker niet meer dan zestig gulden, want zoveel verdiende de hulpkracht te Brummen en die had een officiële aanstelling van de Gemeente ...

In de nieuwe school kregen honderdtwee kinderen les.

De "bijzondere kostschool voor jonge Heeren" telde tweeëntigt leerlingen.

Deze voortzetting van de "Herhalingschool" stond plaatselijk als de "Franse school" bekend.

Het instituut was de voorloper van de latere u.l.o. en de huidige m.a.v.o. te Eerbeek.

In haar verslag "omtrent het Onderwijs in de Gemeente Brummen over 1858" schreef de Schoolcommissie, bestaande uit de heren Burgemeester, *J.C. Niemeijer* en *J. Viehman*: "De nieuwe school in Eerbeek is een niet minder fraai en doelmatig gebouw en trekt zoodanig de aandacht van deskundigen, dat eene naburige Gemeente naar Eerbeek's School model nam".

Aan dit onderwijsinstituut en aan haar latere voortzetting zijn vanaf de stichting tot op de dag van vandaag als hoofdonderwijzers benoemd geweest:

Hendrik Gerrit Steenbeek	1852 - 1888
Coenradus Jurrianus Cornelis Geerlings	1888 - 1907
Kornelis Sijderijus (Siderius)	1908 - 1914
Ids Bierma	1914 - 1930
Hendrikus Albertus Grizell	1930 - 1958
Hendrik Johannes Schalker	1958 - 1970
Mart Willem Hendrik de Weerd	1970 - 1977
Herre Uilke Groeneveld	1978 - heden.

Op 23 februari 1945 werd de Dorpsschool door de inslag van een V-1 op het kruispunt Stuyvenburchstraat-Coldenhovenseweg ernstig beschadigd.

Nadat een brand op 23 september 1950 een essentieel gedeelte van 't gebouw had verwoest, achtte men het gerechtvaardigd om een totaál nieuwe school te stichten.

Het thans aan de Illinckstraat gelegen achtlokalige gebouw werd op vrijdag, 16 juli 1954 geopend.

De heer *Herbert Egbertus Sondorp* (1891 - 1972) was van 1 maart 1946 tot 28 februari 1958 als Inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Apeldoorn werkzaam.

Als een hommage aan deze algemeen gerespecteerde overheidsfunctionaris werd de nieuwe school te Eerbeek op donderdag, 18 oktober 1962 "H.E. Sondorpschool" genoemd.

Elke na- of afdruk in welke vorm dan ook behoeft de toestemming van de auteur.

Uitgave van dit script geschiedt door de gemeente Brummen.

Geraadpleegde bronnen

1. Archivalia der Gemeente Brummen: Burgelijke Stand;
Gemeenteraadsvergaderingen 1840-1860
Diverse verslagen, brieven, staten.
2. Archivalia der Nederlandse Hervormde Kerk te Hall:
Kerkeraadsvergaderingen 1817-1874;
Huwelijksboek vanaf 1812;
Boek der Lidmaten vanaf 1772;
Diverse aanstellingen en instructies.
3. Archivalia van de Marke Hall-Eerbeek-Coldenhove.
4. De agrarische geschiedenis van West-Europa 500-1850 door
Prof.Dr B.H. Slicher van Bath.
5. Agrarische geschiedenis van de Veluwe in de Middeleeuwen door
Prof.Dr B.H. Slicher van Bath
6. Brummen in den tijd van de overgang door J. de Graaf.
7. De Marke van Hall en Eerbeek door J. de Graaf.
8. Het ambt Brummen onder het bestuur der Jonkers 1703-1792 door
Dr J.S. Veen.
9. Witkamp's Aardrijkskundig Woordenboek.
10. Eerbeek, honderd jaar kerkdorp door H.A. Grizell.
11. Kerkgeschiedenis van Loenen en Silven door G.J. van de Burgt.
12. Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis 1801-1976 door
J.H. Meysen.
13. Aantekeningen van Jacob Antvelink, voorheen schoolmeester te Hall.

BEEKBERGENS VEEMARKT

De Beekbergense veemarkt in de vorige eeuw.

Het zal velen niet bekend zijn, dat er in de vorige eeuw in Beekbergen een veemarkt werd gehouden. Waarschijnlijk had Beekbergen de primeur: Apeldoorn had toen nog niet zo'n markt.

Uit gegevens uit het gemeente-archief valt het volgende af te leiden:

Op de in februari 1873 gehouden vergadering van de landbouwvereniging "Beekbergen en Omstreken" werd besloten een verzoek tot de gemeenteraad van Apeldoorn te richten om in het dorp jaarlijks 4 veemarkten te mogen houden: 2 in het voorjaar en 2 in het najaar.

De uitgebreide veestapel in het dorp en de naaste omgeving was de aanleiding tot het schrijven van het verzoek. Tot die tijd was men voor de veehandel hoofdzakelijk aangewezen op de veemarkten van Deventer en Arnhem. Dat betekende urenlange voettochten van en naar die plaatsen.

De gemeenteraad nam een besluit in haar vergadering van 29 oktober 1873 en berichtte als volgt:

"De Raad der Gemeente Apeldoorn, gehoord het voorstel van het dagelijks bestuur, naar aanleiding van een verzoek van ingezetenen van Beekbergen om daar enkele veemarkten te houden, besluit:

op de tweede en vierde woensdag in april en op de tweede woensdag van oktober en november zullen te Beekbergen veemarkten worden gehouden".

De markten werden midden in het dorp gehouden, ter weerszijden van de straat. Dat betekende, dat het aangevoerde vee aangebonden moest

worden aan een primitieve balie, die daar ter gelegenheid van de markt stond opgesteld. Het markt-gebeuren concentreerde zich voornamelijk op het zandige plein voor de herberg "De Gouden Leeuw". De handel werd in de gelagkamer van deze herberg afgewikkeld en beklonken met de daartoe gebruikelijke hartversterkers.

Daar de markt van de tweede woensdag in oktober samenviel met de Beekbergense kermis, werd het plein voor de dorpsschool voor de veehandel gebruikt.

De doodgraver, Groenhuizen, werd door het gemeentebestuur belast met de regeling en het "oppertoezicht" op de markt.

In de Apeldoornse Courant van 11 april 1874 stond over de Beekbergense veemarkt het volgende bericht:

"In Beekbergen had den 8sten april de eerste veemarkt plaats. De aanvoer was belangrijk te noemen, 132 stuks vee waren aanwezig, van welke bij levendige handel, ongeveer de helft werd verkocht. Op 22 april a.s. zal de tweede markt plaats hebben, waarvan de aanvoer en handel zeker belangrijk zullen zijn".

Na 16 jaar kwam er een eind aan de markt van Beekbergen. Waarschijnlijk tengevolge van de voortdurende uitbreiding van de Apeldoornse veemarkt, die in 1890 zelfs wekelijks werd gehouden, verliepen de Beekbergense veemarkten. Het gevolg was, dat in 1890 werd besloten de veemarkten in Beekbergen maar op te heffen.

Uit de gegevens over de veemarkt kan men concluderen, dat er in Beekbergen rond 1873 al een landbouwvereniging bestond en dat er sprake was van een uitgebreide veestapel.

Beekbergen, aug. '81.

G.B. Wolters.

VARKENS, WORST en HAMMEN

Beekbergen, een menigte vee, vooral varkens... worstmakerijen en kostbare hammen!

In het boek "De Veluwe" (1841) vertelt de bekende ds Heldring over een bezoek, dat hij samen met zijn vriend Graadt Jonkers aan Beekbergen bracht.

Heldring spreekt van het schone uitzicht in de richting van Beekbergen. Vermoedelijk naderde hij het dorp vanuit de richting Arnhem of Hoenderloo, althans van de "hoge kant". Verder schrijft hij over "schoonbebouwde boekweit- en rogvelden", die de reizigers "liefelijk en bekoorlijk tegemoet lagchen...". Hij zegt, dat deze boekweit- en roggeakkers mede aanleiding gaven tot het houden van veel vee, vooral varkens.

Ten gevolge van deze bedrijvigheid waren er in Beekbergen veel worstmakerijen. De worsten en kostelijke hammen werden naar Holland verzonden en dienden als scheepsbevoorrading. In die tijd was een zekere Van der Aa te Apeldoorn de commissionair. Maar ook andere vleeshandelaren in Beekbergen en omgeving verdienen aan de handel een behoorlijke boterham. Mogelijk was ook Beekbergenaar Joachim Brouwer van "Klein-Voshuizen" (en mede-eigenaar van "de Smittenberg") bij deze vleeshandel betrokken. Zeker is, dat de productie vrijwel geheel onder Beekbergen moet hebben plaatsgevonden.

Nu is het merkwaardig, dat over die vele varkens in Beekbergen al geschreven is door de bekende Constantijn Huygens sr. Hij, de secretaris van stadhouder Frederik Hendrik, deed dit in een brief aan Amalia van Solms, de echtgenote van de Stedendwinger. (apr.1644)

Huygens reisde met Frederik Hendrik naar Zutphen en bracht de nacht door in Beekbergen; overnachten is een wat te "groot" woord... Huygens: "Beekbergen is een dorp met verspreid gelegen huizen en grote troepen varkens op de paden en de wegen...."

Bijster tevreden waren beide reizigers niet over hun verblijf in het dorp: ze moesten op stromatrassen slapen, die tot overmaat van ramp slecht gevuld bleken met wat muf stro. Ook leden van de hofhouding klaagden over het slechte nachtverblijf: men had er o.m. pijnlijke ruggen aan over gehouden.

Behalve over varkens, worsten, hammen en stromatrassen heeft ds Heldring het o.m. ook over de beken en sprengen, die het gebied zo uniek maken. Uiteindelijk komt hij dan al schrijvend bij de oude korenmolenaars en papiermakers terecht.

Maar dat is weer een onderwerp op zichzelf..

Beekbergen, aug. '81.

G.B. Wolters.

Ieder, die regelmatig in de Marke publiceert stelt reacties op prijs. Vooral, wanneer daarbij sprake is van uitwisseling van kennis en die reactie óók voor de lezer lezenswaard is.

N.a.v. het artikel van B. Derksen over "Hongercamp" en "Hungeling" reageerde de heer Th. P.G. Boshoff te Amstelveen:

HET HUNGELING

De benaming "Het Hungeling" is m.i. ontstaan uit de naam "'t Huningh", een "wiltforstergoet", dat zich vroeger tussen Eerbeek en Coldenhove bevond en boven de Eerbeeker beek gelegen was.

Ik concludeer dit uit gegevens waarover ik beschik. In Archief Cleve, 1564, komt nl. voor: "Aleid Boshoff, weduwe Wijnand Hackfort tot Loenen, die door den Hertog van Cleve beleend wordt met het "wiltforstergoet Hungeninck".

Het wiltforstergoet "'t Huningh" was gelegen "in den lande van Veluwen, in den Ampte van Apeldorn, in den Kerspel van Halle, in den Buerschap van Silvonden, ten Zutphense rechten". L.A.B.Z.

Volgens de leenacteboeken van Zutphen, ontving Arnt Huningh in 1326 dit vorsterampt in leen.

"Het Goet te Huningh" komt onder diverse benamingen voor: Huninck, Huyninck, ook als Hemmeninck, 't Huningh. De naam laat zich, zoals het in die tijd gebruikelijk was, gemakkelijk vervormen tot 't Hungeninghe en 't Hungeling.

Verdere gegevens duiden op de ligging, o.a. het feit, dat de eigenaar van 't Hungeling was belast met "het ruimen en schoon houden van de grote boven Molenbeek". Deze Molenbeek

bevond zich ter plaatse van het huidige landgoed "De Molenbeek".

Aan deze Molenbeek lag destijds de Nieuwe Molen die rond 1732 aan Joseph Maurits van Lamsweerde toebehoorde. Deze Nieuwe Molen lag een kwartier gaans boven de Schoonmansmolen. Johannes Schoonman pachtte in 1648 de Boshoffmolen, afgebeeld op het kaartje van Nicolaas (niet: Isaack) van Geelkerken in het vorige nummer van de Marke. (1662 R.A.G. nr 571)

In 1692 koopt Johannes Schoonman deze Boshoffmolen van Henrick en Johanna Boshoff, die het kasteel Coldenhove bewoonden.

Van dit kasteel, dat na de dood van Karel van Gelre in 1538 in bezit van het Veluwse geslacht Boshoff komt, is weinig bekend.

Th.P.G. Boshoff.

De heer Boshoff zond ook de volgende bijlagen:

"Vrijwillige rechtspraak aan de Eertbeecker enck". (Rechterlijk archief Brummen; Rijksarchief Gelderland te Arnhem).

"Den gerechten halffscheijt vant Molenhuijs, de helfte van den molens daerin liggende metten aencleven van dien, voorts die geregte helfte van de hoffstede ende het halve heetland invoegen als het voor desen van de coperen van de transportante aengecoft is, waervan d'andere halffscheijt d'eheluijden coperen is toebehoorende ende bij d'selve altans bewoont en gebruict wordt, alsmede soodanig regt als sij transportante door coop en possessie aan den camp aen Coldenhove tegen Mr. Aelbers moelen gelegen verkregen hebben, allergestalte d'voornoemde percelen met oir regt ende toebehooren gelegen sijn in den ampte Brummen kerspел Hall aen de Eertbeecker enck en aen Coldenhaven, toestendig Henrick van Bosshoff en

Juffr. Johanna van Bosshoff eheluijden,
geassisteert met Dirck van Bosshoff, als
haer gekooren momber in desen.
Ao. 1692 den 9e July gemelte goederen ver-
coft, gecedeert en getransporteert aen Jo-
hannis Schoonman ende Naleken Willems ehe-
luijden en haren beijde erven, dit alles
vermogens d'originele vertoonde obligatie
door de transportanten en geerffden Dne.
Arnoldus Cloec en Johan Swarthoff betekent
ende besegelt. Geregistreert den 22e Octo-
ber 1692.

Een pag. uit de Leenacteboeken, Zutphen.
(deel III, pag 129)

Halle.

't Goet te Huningh te vorsterampten rechte
ontfinck (Enkele fragmenten geciteerd)

Arnt Huningh, anno 1326.

Johan die Grueter Gerritssoon ontfinck dat
goet te Hunynck, gelegen in den kerspel van
Halle, in der buerschap van Silvolden, tot
Zutphenschen rechte, anno 1403.

Gerrit Gruter, erve sijnes vaders Johans,
ontfengt een wiltforsterleen in Veluwen
in de buerschap van Silvolden gelegen, ge-
heiten 't goet tot Huyninck, tot Zutphen -
schen rechte, anno 1418.

(volgen namen)

Gerrit Kolthoff ("Huninck")

Henrick van Yselmouden

Gerrit van Yselmouden (anno 1453)

Rense van Mekeren (anno 1457) (anno 1465)

Herman van Mekeren (1473; 1481)

Roloff van Mekeren ("Huyninck", 1527)

Herman van Mekeren (1530, oom is hulder)

(Eedt vernijt in 1544 en 1556)

Aleyt van Boshoff, weduwe van Winands van
Hackfort, bij transport Hermans voorn. be-
leent. (1564)

Gerhard van Hackfort (1590)

Alard Hackfort (1608)
Oliphier Hackfort (1631)

Verzoek

De heer Boshoff is bijzonder geïnteresseerd in de geschiedenis van kasteel Koldenhove. Hij wil graag contacten met lezers die over informatie beschikken of hem kunnen verwijzen. Uw reacties graag!
Secr. van de Marke , Volmolenweg 4, Eerbeek.

"KLARENBEEK"

Het dorp Klarenbeek is het jongste van alle dorpen en plaatsen uit onze omgeving. Ongeveer 200 jaar geleden bestond het nog niet, althans het was onder de naam Klarenbeek niet bekend. Wat nu tot het dorp Klarenbeek gerekend wordt, bestond voor het grootste deel uit heidevelden, oerbos en moeras, met hier en daar een enkele boerderij en wat kleine huisjes, eigenlijk hutten. Wanneer men in die tijd een woning wilde bouwen, ging het wel een beetje gemakkelijker en vlugger dan in deze tijd. De grond was voor een groot deel zogenaamde markegrond, waarvan de bewoners van deze streek rechtens gebruik maakten, ondermeer door hout en strooisel voor de stal uit het bos te betrekken. Ook had men het recht een soort turf te steken, dat "kluun" genoemd werd. Deze turf werd o.a. gevonden in "Het Witteveen". Dit gebied ligt tussen de Hessenallee en de Beekberger Beek. Deze beek, die van Beekbergen naar Klarenbeek stroomt en vervolgens naar Voorst, mondt ten slotte uit in de IJssel. Ook bestond het recht, dat men vrij een woning mocht bouwen, mits die er stond en de schoorsteen rookte voordat iemand het gezien had. De woning moest dus in één nacht gebouwd worden. Alles was van tevoren klaar gemaakt en 's avonds trok men naar de zorgvuldig

uitgezochte plaats en bouwde er een hutje of huisje, zodat er 's morgens een kachel of haardvuur brandde.

Men bakende later een stukje grond af en betaalde er erfpacht voor, ongeveer zes procent van de grondwaarde, dat was ongeveer vijftientwintig gulden per hectare. Men kon de grond in eigendom krijgen door koop.

Toen ik de lagere school bezocht - ongeveer tussen 1910 en 1920 - hoorden we dikwijls de oudere mensen spreken over de Kopermolen, "de Kaupermulle". De eerste kopermolen heeft volgens mijn grootouders gestaan op de plaats waar nu de boerderij van de familie Brugman aan de Polveensweg gelegen is. Deze boerderij, die de naam "De Kleine Molen" draagt is dus gebouwd op de plaats van de vroegere kopermolen. De oude Klarenbeekse beek, die heel dicht langs deze boerderij stroomt wordt altijd nog in de volksmond "de verloren beek" genoemd, omdat de beek misschien al wel 200 jaar geleden gedegradeerd werd tot een gewone poldersloot. De kopermolen was eigendom van een zekere Pluim. In de molen werd koper gesmolten en geplet. Van de platen maakte men o.m. scheepswanden. Ook werd er het koper geplet, waaruit men de koperen centen sloeg. Bij het smelten van het koper werd o.a. gebruik gemaakt van houtskool. Het benodigde hout hiervoor werd gehaald uit het nabijgelegen Beekberger Woud.

In 1732 vestigde zich een zekere heer Krepel in de buurtschap. Deze geboren Oostenrijker werd deelgenoot in genoemde pletterij. Later kocht hij de anderen uit. De heer Krepel wilde het bedrijf uitbreiden. Maar de pletterij aan de (nu "verloren") beek bood geen mogelijkheden tot uitbreiding. De heer Krepel liet daarom de loop van de beek verleggen. D.m.v. wallen werd het water van de beek op een - kunstmatig - hoog niveau gehouden. Hierdoor kreeg de beek een verval van ongeveer 4 meter.

Er werd een groot waterrad geplaatst. Als ik goed ben ingelicht: het grootste rad van de Veluwe. (Het rad had een doorsnede van 8 el en 66 duim, aldus Hardonk; redactie, in onze maten: ruim 6 meter)

Enige tijd daarna werd er een vijver gegraven om voortdurend over voldoende water te kunnen beschikken. Deze vijver, "De Wieërd" (weijer), is in winters met ijs een trekpleister voor de schaatsliefhebbers.

Met de nieuw gebouwde kopersmolen ging het voorspoedig tot de stoommachine ingang vond. Tussen 1860 en 1865 kwam het bedrijf nagenoeg stil te liggen. In 1870 echter werd het Beekberger Woud verkocht. Het gevelde hout werd gekocht door twee zwagers van de heer Krepel. Het Woud leverde hoge, zware bomen, voornamelijk elzen. Volgens een bejaarde man, die dicht bij het woud woonde, hadden sommige bomen wel een lengte van 35 à 40 meter.

De heer Krepel liet zijn bedrijf "ombouwen" en daar de sigarenindustrie in opkomst was, maakte men van het hout uit Het Woud sigarenkistjes.

Toen de heer Krepel zijn molen liet ombouwen, was - ik weet het niet precies - vermoedelijk de spoorlijn Apeldoorn-Zutphen nog niet aangelegd. Na de aanleg had Klarenbeek de eerste jaren geen halteplaats. Toen het hout uit het Woud verbruikt was, moest men het van elders betrekken, o.a. uit het buitenland. Het hout werd per schip aangevoerd en gelost in Zutphen of Deventer, Beekbergen of Loenen. De heer Krepel zou veel liever zijn hout per trein hebben laten aanvoeren, maar Klarenbeek had niet eens een loswal. Om zo'n wal tenslotte ook in het dorp te krijgen, ging de heer Krepel als volgt te werk. Hij liet zijn hout lossen aan de Voorster loswal. Na enige tijd kreeg hij toestemming 's nachts in Klarenbeek te lossen; de wagons werden diezelfde nacht teruggeduwd naar Voorst.

Na enige tijd lukte het hem in Klarenbeek zowel een losplaats als een halte te krijgen!

Op soortgelijke wijze kwam in 1909 in Klarenbeek een hulppostkantoor: het verzoek van de heer Krepel werd - na meerdere negatieve beslissingen - ingewilligd. Het hulppostkantoor kreeg een plaats naast het winkelhuis van de heer Stens, vlak bij de R.K.-kerk. De heer Stens werd kantoorhouder en de eerste postbestellers waren de heren Johan Hissink en Albertus Schotman. Eerstgenoemde heeft dit werk ongeveer veertig jaar verricht. Het hulppostkantoor moest ook een naam hebben. Men koos de naam, die ook het door de familie Krepel gebouwde huis sierde: "Klarenbeek".

Aan het begin van dit artikel heb ik al iets geschreven over Klarenbeeks natuurschoon in vroeger tijden. Er is veel verdwenen.

Ik herinner me nog hoe in de eerste wereldoorlog het gebied tussen de Broekstraat, Hoofdweg en de spoorlijn bebost was. In '16 of '17 is dit natuurgebied publiek verkocht. Deze bossen (Gietelse Veld of Achterveld) strekten zich uit tot zelfs aan de straatweg Zutphen-Apeldoorn. Deze bossen, eigendom van de bewoners van het landgoed De Pol, werden gekocht door enkele heren, die rijk geworden waren in de jaren '14 - '18. Het hout (grove dennen) werd gekapt en verkocht, de grond werd ontgonnen en ook verkocht, bij stukjes en beetjes.

Nu staan er in dit gebied een tien- of twaalf-tal grote boerderijen; langs de hoofdweg en de Broekstraat zijn woningen en winkels gebouwd. Ook enkele ondernemingen zijn er gevestigd.

In 1923 werd door de fam. Krepel ongeveer 120 ha grond publiek geveild. De grond hoorde gedeeltelijk bij enkele boerderijen o.a. bij de nog steeds bestaande hoeven Luttekens-oudhuis en de Halterkamp. Het overgrote deel van deze

120 ha bestond uit dennebossen, akkermaalshout en heidegrond in of bij Klarenbeek.

Door de verkoop en ontginning is veel natuurschoon verloren gegaan, o.a. het oude schoolplein met de hoge waaidennen (30 of 40 meter). Ik geloof niet, dat ik te veel zeg, als ik het 't grootste en mooiste speelplein van de gemeenten Apeldoorn en Voorst noem. Misschien was het het mooiste en meest natuurlijke schoolplein van Nederland.... Nadat het in 1923 was verkocht transformeerde men het in een kaal stuk bouwland. Veel moois ging verloren, laten we bewaren wat we nog hebben!

In de Oudhuizerstraat, ter hoogte van de plaats waar de Beekbergense Beek en de Loenense Beek samenvloeien, heeft volgens overleveringen vroeger een klooster gestaan, vermoedelijk tot in de tijd van de Reformatie. De juiste plaats weet men niet meer, wel zijn er nog namen van enkele stukken grond in die omgeving, die duiden op de mogelijke aanwezigheid van een klooster: "Kloosterbult" en "Papenweide".

De monniken, die dit klooster bewoonden, zouden ook beide beken gegraven hebben. Als mijn informatie juist is, zou dit gebeurd zijn in de jaren 1360-1365; andere geschiedschrijvers noemen het jaar 1260. In elk geval zijn het beken met een zeer respectabele leeftijd!

We schreven al over het Gietelse veld. Mijn al eerder genoemde zegsman vertelde ons schoolkinderen over dwaallichtjes, die hij in Het Woud zou hebben gezien. Ook vertelde hij ons van het spook, "Blauwbroek", dat zijn domein had in het Gietelse veld. Of de bejaarde man zijn verhalen zelf geloofde, durf ik niet beweren, maar als wij 's avonds laat weer naar huis moesten na die griezelige verhalen, waren we behoorlijk bang.

Met de ontginning van het Woud zullen de dwaal-

lichtjes wel een goed heenkomen hebben gevonden. Omdat de bomen van het Gietelse veld zijn gekapt en de grond is ontgonnen, zal ook Blauwbroek wel een ander onderkomen in Nederland hebben gezocht....

Ik dank de heren J. Krepel jr en A. Driessen voor hun informatie.

Ook raadpleegde ik "Grepes uit de geschiedenis van Voorst en Klarenbeek" (auteur: niet bekend)

J. Th. Plante.

Een nota

Als stage-verslag verscheen van de hand van M.A. Heinen "Een floristisch en vegetatiekundig onderzoek van het voormalige Beekbergerwoud".

De auteur doet verslag van zijn werk de flora van het gebied, waar eens het roemrijke Woud zich verhief, te inventariseren.

Op grond van dit onderzoek concludeert Heinen, dat enkele bermen, houtwallen en slootkanten een waardevolle flora herbergen. (De in "Het Beekbergerwoud"; een Marke-nummer, geuite sombere geluiden waren -gelukkig- niet helemaal terecht!).

Planten, kenmerkend voor de rijke wereld van het Woud komen, vaak maar op een enkele plek, nog voor. Heinen vond zelfs Knikkend Nagelkruid.

Het historisch overzicht is niet vrij van onnauwkeurigheden.

De resultaten en conclusies van het onderzoek verdienen een brede belangstelling.

Vooral omdat de auteur een pleidooi voert voor een goed beheer.

v. Lohuizen.

De nota is uitgegeven door de Regionale Milieuraad Oost-Veluwe,
Hoofdstraat 165, 7300 AS Apeldoorn.

(Bij de pag. 49 en 51)

Twee rekeningen voor Barones van Lamsweerde.

De ene rekening is van een schoenlapper, de andere van een kleermaker. Ze geven ons een aardig kijkje in het dagelijkse doen in de 18e eeuw. De familie Van Lamsweerde bewoonde destijds "Huize Eerbeek".

Wie deze rekeningen met elkaar vergelijkt zal ontdekken, dat er geen uniforme spellingsregels werden toegepast: men schreef "fonetisch", spelde dus zoals men sprak.

1764 Ten dienste vor de mevrou van Lamszwart.
Jan Stoer gewerkt.

den 2 augustus	Mittin een par lakense	
	schoen	0-18==
dito	Leidrikke een par lakense	
	schoenen	0-16==
dito	verschoeten aan lint	0- 4==
den 8 dito	een klep aan de pomp	0- 3==
den 17 dito	een leiste gelapt	0- 2==
den 1 september	mevrou een par gelapt	
		0- 2==
den 5 dito	Gerret Willem een par gelapt	
		0- 6==
den 15 dito	Mittien een par nijen	0-18==
den 25 dito	Leidrike een par gelapt	
		0- 4==
den 12 dito	Pit Pardoos een par nijen	
	schoenen	1-14==
den 29 dito	de kindermeit een par nijen	
		1-== ==
		<hr/>
bedragt		6- 7==

Jan Stoer voldan.

(Bij pag. 49)

Op pag. 51 is de rekening van de kleermaker afgedrukt.

1764 Jan dienste voor de messen van langswant

Van stoer gewerkt

den 2 augustus mitten een pantakense schoen - 0-18-

dito leioniske en par lakense schoenen - 0-16-

dito verschooten aan lint - 0-4-

den 8 dito een klep aan de pomp - 0-3-

den 17 dito een leiste gelapt - 0-2-

den 1 september merorrie en par gelapt - 0-2-

den 3 dito gewet willeom en par gelapt - 0-6-

den 15 dito mitten en par nien - 0-18-

den 25 dito leionike en par gelapt - 0-4-

den 12 dito mit pandies en par nien schoenen - 1-14-

den 29 dito de kinder met een par nien - 1-0-

Van stoer volder

bevestig - 6-7-

1764 Reekeninge aen de Hoogwelgeboren
barones van Lamswerde

1764 den 30-octob-	voor min Heer van			
	Eerbeek een duffelsen rok gem.	0	- 18	- 0
1765 in Januarij	- voor mevrouw Lams-			
	werde een damasten rok gem.	0	- 10	- 0
24 april	voor de baron van Lamswer-			
	de een swardt kleedt gem.	3	- 0	- 0
	en stif linnen daarbij gekoft	0	- 4	- 0
	ende vel uitgestukt nieuwe mouwen			
	ingeset en garen en kemels haar			
	en sijde daerbij gekoft	0	- 12	- 0
in Juenij	- voor Mitien en voor Le-			
	derikien een bont jak gemaakt	0	- 14	- 0
	en voor Hendrijcka een bont jak			
	gemaakt garen bijgek.	0	- 9	- 0
	nogh een camoien jak en een			
	borstrok gemaakt	0	- 13	- 0
in Juelij	- voor Gardt Wilm een			
	bomesien broek gemaakt	0	- 5	- 0
	en garen en kemelshaar daerbij			
	gekofft voor	0	- 2	- 0
in october	- voor Lederikie een			
	bont jak gemaakt	0	- 8	- 0
	en voor Mitien een bont jak			
	gemaakt	0	- 8	- 0
in novemb.	voor Lederikien een			
	gereinen jak gemaakt	0	- 8	- 0
<hr/>				
		8	- 11	- 0

deese boofenstaende reeken. ijs foldaen

Beerent Sweerenck

1964 den 12^{den} Rijkswaard Aen den Hoogwelgeboren Baron van -
Santwerde

1964 den 30^{den} Octob. voor mijn Heer van Eubach en Duffels en rokgem. 0-10-0
1965 in Januarij - voor mevrouw Santwerde en damast en rokgem. 0-10-0
— 24 April voor de baron van Santwerde en wardt k. leed rokgem. 3-0-0
— 0-4-0

En stippen daer bij gekocht voor —
en de hel niet gestakt — nieuwe moir en ingesok — 0-32-0
en garen en kemelshuur in tijde daer bij gekocht — 0-34-0
in Januarij — voor mitien en voor Federick en bont Tak gemakt — 0-9-0
En voor kindrige en bont Tak gemakt garen bij gek. — 0-33-0

in Juli — nogh een Camoien Tak en een borstrok gemakt — 0-5-0
in Juli — voorgaandt wilmy en bonedien broekig maakt — 0-2-0
en garen en kemelshuur daer bij gekocht voor — 0-8-0
in october — voor Federick en bont Tak gemakt — 0-8-0
in. Novemb. — voor mitien en bont Tak gemakt — 0-8-0
in. Novemb. voor Federick en garen Tak gemakt — 0-8-0

Gode borger studeerders is solven

bevent swevent

